

Een moderne vorm van driehoekshandel?

De gevolgen van het Dawesplan

Het Verdrag van Versailles was geen overeenkomst, maar eerder een dictaat dat de Duitsers, onder bedreiging van een totale bezetting, bij het kruisje mochten ondertekenen. De zogenaamde herstelbetalingen zouden in de daaropvolgende jaren de relatie tussen de aartsvijanden Frankrijk en Duitsland gaan bepalen. In 1923 liep de relatie vast in een gevaarlijke patstelling. Een patstelling die werd doorbroken door de uitvoering van het Dawesplan in 1924.

Kleio gaat wat dieper in op de verplichte voorbeelden. Met behulp van deze achtergrondinformatie kunt u uw leerlingen nog beter voorbereiden op de examenstof. Een serie om te bewaren dus. Dit artikel geeft achtergrondinformatie bij het verplichte voorbeeld *Het Dawesplan (1924)*.

Al tijdens de ondertekening van de (door de Duitse legerleiding aangevraagde) wapenstilstand op 11 november 1918 bleek dat de voorwaarden voor de Duitsers slikken of stikken waren. Dat werd helemaal duidelijk in 1919 tijdens de besprekingen in Versailles. Elke hoop aan Duitse zijde op een vorm van medezeggenschap over de voorwaarden in het verdrag werd daar de grond ingeboord. De volledige schuld voor het uitbreken van de oorlog werd in het verdrag bij Duitsland gelegd. Ondanks Amerikaanse pogingen om te voorkomen dat het verdrag een wraakzuchtige invulling zou krijgen, kreeg Duitsland toch zware eenzijdige bepalingen opgelegd. Zo moest het land verschillende gebieden afstaan, onder andere Elzas-Lotharingen aan Frankrijk. Het Duitse leger werd teruggebracht tot 100.000 man en Duitsland moest verplicht de wapenindustrie ontmantelen. De bepaling die de meeste aversie

opleverde, was de verplichting van de jaarlijkse herstelbetalingen. De hoogte van het totaalbedrag van die betalingen werd in 1921 vastgelegd op 132 miljard goudmark, het equivalent van 47.000.000 kg goud – eerder was zelfs het bedrag van 269 miljard goudmark genoemd! Deze wraakzuchtig opgelegde bepaling kwam begrijpelijkerwijs vooral van de kant van Frankrijk, dat zich gewetenloos opstelde. Het liefst zou Frankrijk zien dat aartsvijand Duitsland gereduceerd werd tot een agrarische staat, zonder zware industrie.

Het Verdrag van Versailles werd door veel Duitsers en tijdgenoten gevoeld als een eenzijdig opgelegd dictaat, dat weinig goeds beloofde voor de toekomst. Robert Lansing, de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken (1915-1920), merkte in een van zijn memo's al op: 'De absurde voorwaarden die in het verdrag zijn opgenomen, dragen het zaad van een volgende oorlog reeds in zich.'

Het jaar van de hyperinflatie

De ellende rondom de herstelbetalingen openbaarde zich al spoedig. De snel op elkaar volgende Duitse regeringen hadden keer op keer problemen met de hoogte en termijnen van de betalingen. De Franse regering hield de strikte naleving van die bepaling nauwlettend in het oog. De dwarse houding van de Duitse regeringen was begrijpelijk, want de Duitse

Hans Vermeer is redacteur van Kleio.

Brief van 4 november 1923 van Wilhelmshaven naar Norden. Portokosten: 134.875.100 mark.

Boven: Charles G. Dawes (1865-1951). Foto: Harris & Ewing. Rechts: Een man behangt de muur met bankbiljetten. Dat is goedkoper dan behang. Foto uit 1923 door Georg Pahl. Bron: Bundesarchiv.

economie stagneerde. Hierdoor kwamen er te weinig belastingen binnen om de opgelegde schulden te betalen. De tekorten op de begroting namen alleen maar toe. Die tekorten werden aangevuld door zonder onderpand extra geld bij te drukken in de vorm van zogenaamde papiermarken. Hierdoor nam de inflatie van de Duitse mark geleidelijk monsterachtige proporties aan. Een brood kostte in december 1921 vier mark, in januari 1923 moest je daar 250 mark voor betalen. De papiermarken bleken ten slotte minder waard te zijn dan het papier waarop het bedrag was afgebeeld. En om al dat waardeloze geld te kunnen drukken, had de Centrale Bank 30 papierfabrieken en 132 drukkerijen nodig! Aan deze vorm van hyperinflatie kwam pas een einde toen in november 1923 de zogenaamde rentenmark (de latere Reichsmark) werd geïntroduceerd. Tegen inlevering van een biljoen papiermark kreeg je één rentenmark. De wisselkoers ten opzichte van de dollar werd vastgelegd op 4,2 mark. Deze herwaardering van de Duitse mark maakte inderdaad een eind aan de hyperinflatie, maar

de maatschappelijke prijs was hoog. Met name de midden- en hogere klassen zagen door de ingreep in één keer al hun spaargeld in rook opgaan. Dat zette begrijpelijkerwijs veel kwaad bloed en voedde de toch al grote onvrede rondom het dictaat. Een onvrede die later een rol zou gaan spelen in de ontwikkelingen in de Duitse politiek.

De bezetting van het Ruhrgebied

De eerder genoemde hyperinflatie nam buitensporige vormen aan in het jaar 1923. Betaalde je in januari nog 250 mark voor een brood, in het najaar had je daarvoor 201.000.000.000 (papier)mark nodig! De oorzaak van deze hyperinflatie was zijdelings gelinkt aan de herstelbetalingen. Omdat Duitsland wederom een achterstand had in de afdracht daarvan, bezetten Franse en Belgische troepen het Ruhrgebied, ondanks dat zowel de Verenigde Staten als

Groot-Brittannië dit te ver vonden gaan.

Via de spoorwegen wilden de Fransen en Belgen de betalingen naar eigen land brengen in de vorm van grondstoffen als hout, steenkool en ijzer. Dit onder het motto 'als we het niet krijgen, dan komen we het wel halen'. Maar de Duitse arbeiders in deze streek gingen in staking en werden gedurende die tijd gewoon doorbetaald door de Duitse regering. Het gevolg aan Duitse zijde was een gierende inflatie en aan Franse zijde een enorme frustratie.

Niet onbaatzuchtig

Op initiatief van de Amerikanen werd er een oplossing gezocht om een eind te maken aan deze impasse. Door hun late deelname aan de oorlog hadden zij minder schade opgelopen dan bijvoorbeeld Frankrijk en waren er (relatief) weinig slachtoffers gevallen. Hierdoor konden zij met een meer afstandelijke en

zakelijke blik naar het probleem kijken. Maar dat ze het voortouw namen, kwam niet alleen voort uit onbaatzuchtigheid, want de VS had in de geallieerde landen nog een schuld uitstaan van ruim tien miljard dollar aan leningen. En zolang Duitsland de herstelbetalingen aan de geallieerde landen niet kon betalen, konden die landen op hun beurt hun schulden aan de Amerikanen niet betalen. Daarom bedacht een comité onder voorzitterschap van de Amerikaanse bankier en politicus Charles G. Dawes een plan dat het best te omschrijven is als een moderne versie van de driehoekshandel, maar dan zonder slavenarbeid.

Het plan beoogde een oplossing te bieden waarin zowel de Fransen als de Duitsers (en dus ook de Amerikanen) zich konden vinden. Om de Duitsers tegemoet te komen werd besloten dat de Franse en Belgische troepen zich zouden terugtrekken uit het Ruhrgebied. Om de herstelbetalingen van Duitsland weer op gang te brengen, verstreken de Verenigde Staten leningen aan dat land. Dit maakte investeringen weer mogelijk, waardoor de Duitse economie

uit het slop werd getrokken en er weer belastinggeld binnen kon komen. Bovendien werden de herstelbetalingen gekoppeld aan de staat van de economie, wat inhield dat in goede tijden voortaan meer zou worden afgedragen dan in minder goede tijden. Het plan werd in 1924 ingevoerd en bleek al snel een groot succes. De Duitse economie ontwikkelde zich in een razend tempo en er volgde een periode van politieke rust, wat zijn effect had op alle terreinen van het maatschappelijke leven. Daardoor werd Berlijn naast New York in de 'gouden jaren twintig' het internationale centrum van kunst en cultuur.

Opnieuw in de problemen

Vijf jaar na de uitvoering van het Dawesplan bleek Duitsland opnieuw in de problemen te komen met de aflossing van de herstelbetalingen. Daarom werd het Dawesplan vervangen door het Youngplan, vernoemd naar de Amerikaanse industrieel Owen Young die ook al zitting had gehad in het Dawescomité. Volgens dit plan werden de herstelbetalingen gereduceerd en teruggebracht tot 58 jaarlijkse betalingen. Dit in ruil

voor de Franse instemming met een versnelde terugtrekking van de troepen uit het Rijnland met vijf jaar.

Het Youngplan zou in het jaar 1930 ingaan, maar de beurskrach van 1929 gooide roet in het eten. Wereldwijd crashte de economie, maar voor Duitsland waren de gevolgen extra zuur.

‘Door de herwaardering van de Duitse mark ging in één keer al het spaargeld in rook op’

En weer lagen daar de herstelbetalingen aan ten grondslag. Want elk land beschermde in deze periode angstvallig zijn eigen economie en schatkist. Zo ook de Verenigde Staten, die nu van Duitsland eisten dat het de verstrekte leningen van het Dawesplan versneld zou terugbetalen. Zo dook het dossier rondom de herstelbetalingen voor de zoveelste keer de kop op in het Duitse politieke en maatschappelijke leven. En ook nu voedde dit de onvrede van de Duitse bevolking rondom het door hen zo gehate dictaat van Versailles. Met alle gevolgen van dien. ■

Franse soldaten trekken het Ruhrgebied in, 1923. Foto: Georg Pahl, Bundesarchiv.